

The features of crimes in the sphere of information and telecommunication technologies are studied; attention is paid on the main problems for their identification, detection and investigation. The directions of international cooperation in combating cybercrime, based on international regulations are revealed. Some foreign experience of police units' activities and normative regulation in the Commonwealth and the European Union in this field is highlighted. It is emphasized on the necessity of studying the experience of foreign countries in the organization of the activity of units combating cybercrime. The experience of Canadian police activity in this regard is analyzed. The levels of interaction between operative units of internal affairs agencies for the purpose of operative documentation of crimes in the field of information and communication technologies (interdepartmental, interstate, international) and kinds of cooperation of internal affairs agencies and law enforcement agencies of other states are singled out.

It is noted that improvement of administrative and legal guaranteeing of combating cybercrime in Ukraine should be organized considering national features based on detailed scientific analysis of international law and experience of other countries.

Keywords: *informatization of society, crime in the sphere of information and communication technologies, combating cybercrime, international experience, police, Canada, internal affairs agencies, levels of cooperation, kinds of cooperation.*

УДК 343.139(477)

О. О. НАГОРНИЮК-ДАНИЛЮК,

*здобувач Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
помічник судді Деснянського районного суду міста Києва*

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Досліджено існуючі теоретико-правові досягнення сучасної юридичної науки в дослідженні кримінального провадження за відсутності підозрюваного та/або обвинуваченого, визначено його природу та сутність. За результатами дослідження встановлено, що відмінності в законодавчому регулюванні кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого стали результатом диференціації кримінально-процесуальної форми, обумовленої широким поширенням випадків ухилення підозрюваними та обвинуваченими, які перебувають поза межами України і оголошені у міждержавний та/або міжнародний розшук, від явки за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суд та необхідністю в такій ситуації забезпечити реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Ключові слова: *процесуальна форма, критерії диференціації, спеціальне кримінальне провадження, заочний розгляд кримінальних справ, підхід, спрощене провадження, особливий порядок судового розгляду, самостійність кримінального провадження.*

Nahorniuk-Danyliuk, O.O. (2015), "The concept, essence and meaning of the special proceeding in criminal process of Ukraine" ["Poniattia, sutnist i znachennia instytutu spetsialnogo provadzhennia v kryminalnomu protsesi Ukrainy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 113–120.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та прагнення нашої держави інтегруватися в європейське співтовариство кримінальне процесуальне законодавство України зазнає змін, зокрема зростає увага до розумного спрощення процесуальних процедур за рахунок диференціації кримінальних проваджень.

Необхідність дослідження такого явища, як інститут кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (trial in absentia), з урахуванням світових тенденцій до застосування його механізмів у кримінальному процесі є очевидною. Питання про процесуально-правову природу вказаного інституту,

його сутність і значення залишаються дискусійними, що свідчить про недостатнє вивчення даної проблеми.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз існуючих теоретико-правових досягнень сучасної юридичної науки в дослідженні спеціального кримінального провадження, визначенні його природи і сутності.

Стан дослідження. Під час проведення дослідження було проаналізовано роботи Є. Г. Бендерської, О. О. Казакова, К. Б. Калиновського, В. Т. Маляренка, Г. В. Матвієвської, Р. Г. Песцова, О. В. Смирнова, О. В. Трофімової, Т. В. Трубнікової, А. С. Тукієва та інших.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи стан розробки вказаної проблеми, слід зауважити, що у вітчизняній науці дана проблематика не була комплексно досліджена, більшість наукової літератури і публікацій написані західними та російськими вченими.

У зарубіжному кримінальному процесі кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого достатньо розроблене і давно використовується в інтересах прискорення здійснення правосуддя. Жодний міжнародний правовий акт із прав людини не містить вимоги про обов'язкову присутність обвинуваченого в залі судового засідання. Більше того, у ст. 21 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 року зазначено, що коли ця Конвенція не передбачає іншого, виконання вироків, винесених за відсутності обвинуваченого, та постанов у кримінальних справах здійснюється за тими самими правилами, що й інших вироків [1].

Проте закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» від 26.09.2002 містив застереження про те, що Україна відмовлятиме у виконанні санкцій, винесених за відсутності підсудного [2]. Це положення Закону було виключене на підставі закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014. Цим Законом були внесені зміни й до Кримінального процесуального кодексу України, а саме закріплені особливий порядок здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження, тобто порядок здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого [3].

У сучасній юридичній літературі для позначення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого використовують різноманітні поняття, серед яких «заочний розгляд кримінальної справи», «заочне кримінальне провадження», «розгляд кримінальної справи за відсутності підсудного», «заочний судовий розгляд кримінальних справ», «заочне правосуддя» та інші. Кожне з вищеведених понять акцентує увагу на певному аспекті правової сутності *trial in absentia* та здебільшого наголошує саме на особливому порядку судового розгляду кримінального провадження.

Зауважимо, що поняття кримінального провадження нерозривно пов'язане з проблемою диференціації кримінально-процесуальної фо-

рми. Зокрема, В. М. Трофименко зазначає, що процесуальна форма є невід'ємною стороною кримінального судочинства, оскільки являє собою правову форму діяльності органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокурора, слідчого судді та суду, а також осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [4, с. 278].

На думку Ю. М. Грошевого, саме у процесуальній формі виражаються правові гарантії дотримання принципу законності в судовій діяльності, повного, об'єктивного та всебічного розгляду справи, охорони прав і законних інтересів людини, належного застосування норм матеріального права [5, с. 103].

В науковій літературі наголошується, що соціальна цінність кримінальної процесуальної форми полягає в тому, що, передбачена чинним законодавством держави, вона є результатом його гармонізації з європейськими стандартами в галузі захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, їх імплементації у внутрішні правові механізми [4, с. 279]. З іншого боку, Л. М. Лобойко вказує, що функціональним призначенням кримінально-процесуальної форми є забезпечення одноманітності провадження у кримінальних справах всіма органами досудового розслідування, прокуратури і суду [6, с. 42–43].

Процесуальна форма постійно еволюціонує, тому погляд про те, що кримінально-процесуальна форма у всіх справах має бути уніфікована, не відповідає сучасним тенденціям законодавчого регулювання кримінально-процесуальної діяльності учасників кримінального процесу. Диференціація кримінально-процесуальної форми є пріоритетним напрямком реформування кримінального процесуального законодавства.

Як зазначає Л. І. Сокира, на сучасному етапі розвитку кримінально-процесуального законодавства проблеми процесуальної форми найбільш гостро постають у зв'язку з питанням про диференціацію процесу, тобто створення різних за ступенем процесуальної складності процедур розгляду кримінальних справ [7, с. 75].

На думку О. В. Смирнова та К. Б. Калиновського, під диференціацією кримінально-процесуальної форми треба розуміти таку будову судочинства, при якій поряд зі звичайним порядком мають місце процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури у нескладних справах, так і її ускладнення щодо найбільш небезпечних злочинів або справ, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів обвинуваченого або інших учасників судочинства [8, с. 645].

У свою чергу, А. С. Тукієв вважає, що диференціація кримінальних проваджень являє собою утворення таких унікальних проваджень, які є кінцевими і цілісними як «первинний» порядок судочинства, але вигідно відрізняються тими чи іншими відхиленнями від установленого законом загального порядку [9, с. 9].

В науці кримінального процесу існує думка про те, що під диференціацією кримінально-процесуальної форми треба розуміти існування самостійних проваджень, які характеризуються наявністю певної матеріально-правової бази, що об'єктивно зумовлює відмінності в законодавчому регулюванні, комплексністю і наявністю суттєвих відмінностей порівняно зі звичайним порядком провадження, що спричиняє в кінцевому підсумку зміну форм діяльності у таких справах [10, с. 15]. З огляду на вищенаведене визначення диференціації кримінально-процесуальної форми система кримінального процесу може бути подана як сукупність окремих проваджень, які відрізняються за своєю спрямованістю.

Отже, наявність окремих особливостей (порівняно із загальним порядком досудового розслідування і судового провадження) при здійсненні процесуальних дій чи прийнятті процесуальних рішень дозволяє говорити про диференціацію кримінально-процесуальної форми (кримінальних проваджень).

У теорії кримінального процесу розглядається два напрямки здійснення диференціації, а саме напрямок спрощення процесуальної форми з метою здешевлення і прискорення провадження, зменшення формалізму, а також напрямок ускладнення провадження з метою встановлення додаткових процесуальних гарантій для осіб зі специфічними юридично значущими властивостями.

При вивченні питання диференціації кримінально-процесуальної форми особлива увага вчених приділяється її критеріям, погляди з цього питання також різняться. Наприклад, М. Л. Якуб виділяє такі критерії диференціації, як ступінь суспільної небезпеки і тяжкість міри покарання, передбаченої законом; ступінь складності справ даної категорії; суспільно-політичне значення справ даної категорії; значення, яке має злочин для інтересів окремих осіб, відомств, організацій і підприємств [11, с. 104].

Крім вищенаведеного, існує також поділ критеріїв диференціації кримінально-процесуальної форми на процесуальні, до яких відносяться ступінь складності пізнавальної діяльності з установлення всіх обставин справи, наявність в обвинуваченого особливих якостей, та на матеріальні, мається на увазі вид і

міра покарання, які можуть бути застосовані до обвинуваченого, ступінь суспільної небезпеки особи обвинуваченого [12].

Зі своїх позицій А. І. Шмарьов говорить про три підстави диференціації: завдання провадження і матеріально-правові підстави, які лежать в його основі; ступінь складності кримінальної справи; ступінь співвідношення у провадженні публічних і диспозитивних начал [13, с. 31–32]. Крім перерахованих, О. В. Смирнов та К. Б. Калиновський виділяють ще й такий критерій диференціації, як повага суверенітету іноземної держави [8, с. 647].

Проаналізувавши вищенаведені позиції вчених, можна сказати, що вони взаємодоповнюють одна одну і відрізняються за ступенем конкретизації. Загалом, на нашу думку, до критеріїв диференціації кримінально-процесуальної форми можна віднести: ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення; ступінь складності кримінального провадження; особливі характеристики учасників кримінального провадження; ступінь співвідношення у кримінальному провадженні публічного і приватного інтересів; завдання провадження і матеріально-правові підстави, які лежать в його основі.

Говорячи про критерії диференціації, якими повинен керуватися законодавець при регулюванні кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (спеціального кримінального провадження), то до них, у першу чергу, необхідно віднести такі, як роль участі підозрюваного чи обвинуваченого у здійсненні кримінального провадження та наявність реальної можливості забезпечити особисту участь підозрюваного чи обвинуваченого у здійсненні такого провадження. Всі інші критерії диференціації при регулюванні спеціального кримінального провадження носять додатковий субсидіарний характер.

У науці кримінального процесу залишається невирішеним питання про процесуально-правову сутність кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (спеціального кримінального провадження).

Узагальнюючи сучасні наукові погляди на дане питання, можна стверджувати, що наразі сформувались такі основні підходи до визначення процесуально-правової природи та місця спеціального кримінального провадження в системі кримінальних проваджень:

А) Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого треба розглядати як самостійне кримінально-процесуальне провадження.

Для того, щоб установити обґрунтованість цього підходу, необхідно визначитися з ознаками

самостійного кримінального провадження. В науковій літературі висловлено багато думок і поглядів стосовно визначення поняття кримінального провадження та виокремлення окремих його стадій. Законодавче визначення кримінального провадження міститься у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, в якій зазначено, що кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Питання визначення ознак самостійного кримінального провадження також було предметом наукових досліджень.

Зокрема, Т. В. Трубнікова до ознак самостійного кримінального провадження відносить: наявність у даного провадження матеріально-правової бази, яка об'єктивно зумовлює відмінності в законодавчому регулюванні; комплексність провадження, тобто наявність особливостей в діяльності правоохоронних органів на всіх або на деяких стадіях кримінального провадження; наявність суттєвих відмінностей порівняно зі звичайним порядком здійснення провадження, які в кінцевому підсумку спричинили б зміну форм діяльності у таких провадженнях [14, с. 21].

Відмінності в законодавчому регулюванні здійснення спеціального кримінального провадження обумовлені перш за все неможливістю в деяких випадках забезпечити явку обвинуваченого до суду і необхідністю досягнення призначення кримінального провадження навіть за його відсутності, тобто реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Крім того, якщо спеціальне кримінальне провадження розглядати як єдине ціле, що включає в себе спеціальне досудове розслідування і спеціальне судове провадження, то можна стверджувати, що такому провадженню властива комплексність, оскільки особливості в діяльності правоохоронних органів та суду простежуються не тільки на стадії судового провадження, але й на стадії досудового розслідування. Законодавчому регулюванню особливостей здійснення спеціального досудового розслідування присвячено окрему главу Кримінального процесуального кодексу України. Водночас треба враховувати, що спеціальне кримінальне провадження може початися в будь-який момент аж до видалення суду до нарадчої кімнати для винесення вироку, тому можливі випадки, коли стадія спеціального досудового розслідування може бути відсутньою.

Саме наведені вище ознаки, що характерні для заочного кримінального провадження, дозволяють деяким науковцям говорити про його

самостійну процесуально-правову природу. Таку позицію підтримують Т. В. Трубнікова, Р. Г. Песцов, О. О. Казаков та інші.

Так, Р. Г. Песцов вважає, що заочний розгляд кримінальних справ слід розглядати як спосіб прискорення судочинства за відсутності підсудного, а також як можливість підвищення ефективності правосуддя з метою ефективнішого захисту інтересів потерпілого від злочину та зменшення зловживання підсудним своїми процесуальними правами [15, с. 161–162]. Заочне провадження, на думку вченого, відповідає всім ознакам самостійного кримінально-процесуального провадження і займає окреме місце в системі кримінального процесу.

На думку О. О. Казакова, під заочним судовим розглядом кримінальних справ слід розуміти інститут кримінального судового провадження, який охоплює розгляд кримінальних справ по суті судами першої та апеляційної інстанцій за відсутності підсудного, що характеризується наявністю виключень із принципів і загальних умов судового розгляду (перш за все вимог про участь сторін і безпосередність дослідження доказів) і, як наслідок, істотним комплексом відмінних рис порівняно із загальним порядком розгляду справи [16, с. 6].

Констатуючи безспірність наявності значних відмінностей здійснення спеціального кримінального провадження порівняно із загальним порядком, одночасно беручи до уваги положення ч. 2 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України про те, що зміст і форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей, встановлених законом, на сьогоднішній день, на наш погляд, все ж таки не можна зробити висновок про самостійну процесуально-правову природу спеціального кримінального провадження.

Б) Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого є формою кримінального провадження з посиленими процесуальними гарантіями.

Зокрема, О. В. Трофімова визначає інститут заочного судового розгляду як вид особливого порядку судового розгляду з посиленими процесуальними гарантіями, при якому даний розгляд відбувається за відсутності підсудного у зв'язку з неможливістю реалізації призначення кримінального судочинства у звичайному порядку і наявністю виняткових причин, пов'язаних із забезпеченням особливо важливих інтересів держави, суспільства або особистості, а також наявністю умов, передбачених кримінально-процесуальним законом [17, с. 320].

Модель заочного судового розгляду як форми кримінального провадження з посиленими процесуальними гарантіями запропонував також Х. У. Рустамов. До таких процесуальних гарантій, на його думку, повинні відноситись: наявність письмової згоди підсудного на розгляд справ за його відсутності; належне повідомлення підсудного про місце та час судового засідання; нездійснення правосуддя відносно осіб, які мають фізичні чи психічні вади, не володіють мовою провадження, і неповнолітніх та інші [18, с. 290].

Вчений А. С. Тукієв теж розглядає заочне кримінальне провадження як провадження з посиленими процесуальними гарантіями та визначає його як особливий порядок розслідування і розгляду кримінальних справ, який допускається за наявності закріплених у законі підстав і умов, оснований на дослідженні загального предмета доказування й інших обставин справи, що здійснюється за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, якому належить право, крім загальних, на особливий порядок оскарження заочного вироку [9, с. 11].

Проте, на нашу думку, спеціальне кримінальне провадження не можна розглядати як кримінальне провадження з посиленими процесуальними гарантіями, оскільки воно здійснюється за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого і зумовлює зміни форм діяльності учасників кримінального процесу (відсутність допиту обвинуваченого, оголошення його показань, особливості оскарження заочного вироку тощо), що навряд чи може свідчити про підсилення процесуальних гарантій, а є доказом зниження їх рівня.

В) Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого є спрощеною формою кримінального провадження.

Відповідно до цього підходу вважається, що спеціальне кримінальне провадження носить спрощений характер. Питання необхідності спрощення процесуальної форми знайшло своє закріплення в міжнародних документах, зокрема в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (87) 18 щодо спрощення кримінального провадження.

Зазначимо, що спрощене судочинство, на думку ООН означає спрощений порядок його здійснення, прискорює судовий розгляд з метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя і зведення витрат до мінімуму [19]. Прагнення до спрощення кримінально-процесуальної форми також було визначено у свій час як пріоритетне завдання в Концепції судово-правової реформи в Україні [20].

Треба зазначити, що до цього часу загально-визнаного поняття спрощеного кримінального провадження не існує, наведемо деякі визначення цього поняття.

Так, І. Морозова визначає спрощене кримінальне провадження як законодавчо встановлену процедуру розгляду кримінальних справ, якій притаманні скорочені строки, відсутність окремих стадій та скасування деяких процесуальних інститутів і норм з метою забезпечення оптимальних шляхів досягнення завдань кримінального процесу [21].

На думку Т. В. Трубікової, під спрощеним кримінальним судочинством треба розуміти провадження окремих категорій справ, які мають такі особливості, що об'єктивно потребують швидкого здійснення кримінально-процесуальної діяльності і простоти кримінально-процесуальної форми, яке здійснюється в більшості випадків швидше і з меншими витратами, ніж провадження, яке здійснюється в загальному порядку [22].

Як уважає, Г. В. Матвієвська, спрощене кримінальне судочинство являє собою встановлений законодавством порядок провадження окремих категорій кримінальних справ, що полягає у вилученні або скороченні кримінально-процесуальних стадій, інститутів і норм при реалізації базових принципів судочинства і забезпеченні гарантій прав і законних інтересів його учасників [23, с. 349].

Отже, спрощене провадження не є самостійним провадженням, а являє собою лише виняток із загального порядку, що обумовлено необхідністю здійснення кримінального провадження з найбільш можливою швидкістю, простотою та ефективністю.

Традиційно кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого прийнято відносити саме до спрощених форм кримінального провадження. Такий підхід підтримують Т. В. Трубікова, В. Т. Маляренко, А. В. Кищенко, Г. В. Матвієвська та інші науковці.

На думку В. Т. Маляренка, заочне провадження належить до спрощених видів кримінальних проваджень. Він зазначає, що заочне провадження і заочний вирок у кримінальних справах хоча й не є новим процесуальним інститутом спрощеного провадження, проте недостатньо досліджений і відносно рідко застосований у практиці через те, що держава так і не створила правового механізму, за допомогою якого «установлення» влади перетворюють на практичну діяльність її органів [24, с. 8].

А. В. Кищенко до форм судочинства, які дозволяють здійснювати діяльність з попереднього

розслідування злочинів і судового розгляду з відступом від загального порядку у бік скорочення строків провадження і відмови від виконання ряду формальностей (спрощених форм), відносить провадження справ приватного обвинувачення, особливий порядок ухвалення судового рішення за згоди обвинуваченого з пред'явленим йому обвинуваченням, заочний розгляд справи [25].

В науковій літературі для позначення процесуально-правової природи кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого використовується також термін «особливий порядок». Так, Є. Г. Бендерська визначає правовий інститут розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного як сукупність правових норм, що регулюють розгляд справи по суті відповідно до загальних умов судового провадження за фактичної відсутності підсудного під час судового розгляду повністю або в його частині [26, с. 8]. Таким чином, вона акцентує увагу саме на особливому порядку здійснення судового провадження. За своєю сутністю спеціальне кримінальне провадження, безперечно, є особливим провадженням, оскільки властива йому специфіка дії принципу змагальності, а також інших вимог до здійснення кримінального провадження обумовлюють наявність відмінностей порівняно зі звичайним порядком.

Можна погодитися з поглядами В. М. Трофименка про те, що наявність різних форм кримінального провадження створює реальні передумови для ефективного захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, забезпечує ресурсну економію, раціоналізує та оптимізує провадження [4, с. 279].

Наявність того чи іншого інституту в кримінальному процесі України може бути визнана доцільною і виправданою, якщо його існування обумовлене соціальною необхідністю. Зміни, внесені до Кримінального процесуального кодексу України законом України від 07.10.2014, викликали неоднозначну реакцію як з боку спільноти, так і серед науковців та практиків. На сьогоднішній день висловлені та аргументовані різні точки зору на питання здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, існує неоднозначність поглядів на обґрунтованість існування такого інституту в кримінальному процесуальному законодавстві України.

На наш погляд, серед позитивних результатів, яких можна досягати за рахунок здійснення спеціального кримінального провадження, можна виділити такі:

- забезпечення невідворотності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення;
- забезпечення реалізації права потерпілого на доступ до правосуддя і компенсацію завданих злочиним збитків;
- наближення моменту здійснення судового провадження до часу скоєння злочину;
- швидке вирішення цивільного позову в разі його наявності, що дозволяє цивільному позивачу досягти деяких переваг, обумовлених зверненням з даним позовом у рамках кримінального провадження;
- розгляд кримінального провадження в розумні строки;
- виключення можливості необґрунтованого спливу строків позовної давності притягнення до кримінальної відповідальності та інші.

Таким чином, з огляду на проведене дослідження, можна стверджувати, що інститут спеціального кримінального провадження займає особливу нішу в кримінальному процесі України. Відмінності в законодавчому регулюванні кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого стали результатом диференціації кримінально-процесуальної форми, обумовленої значним поширенням випадків ухилення підозрюваними та обвинуваченими, які перебувають за межами України і оголошені в міждержавний та/або міжнародний розшук, від явки на виклики слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, та необхідністю в такій ситуації забезпечити реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

На нашу думку, інститут спеціального кримінального провадження необхідно розглядати як спрощену форму кримінального провадження, що охоплює спеціальне досудове розслідування і спеціальне судове провадження та передбачає особливий порядок їх здійснення, щодо злочинів, виключний перелік яких визначений у кримінальному процесуальному законі, стосовно підозрюваного чи обвинуваченого, який перебуває за межами України, ухиляється від явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук, з метою забезпечення швидкого та ефективного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Водночас необхідно зауважити, що законодавче регулювання інституту спеціального кримінального провадження в кримінальному процесі України потребує переосмислення, оскільки чинне закріплення цього інституту на сьогоднішній день не відповідає міжнародній ідеї щодо сутності та призначення такого

інституту, світовій практиці його застосування, застосування цього інституту на злочини невеликої та середньої тяжкості.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків : від 28.05.1970 № ETS-70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341.
2. Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків : закон України від 26.09.2002 № 172-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-15/ed20020926>.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : закон України від 07.10.2014 № 1689-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18>.
4. Трофименко В. Соціально-правова цінність кримінальної процесуальної форми / Володимир Трофименко // Jurnalul juridic național: teorie și practică = Национальный юридический журнал: теория и практика = National law journal: theory and practice. – 2014. – № 6 (10). – С. 278–281.
5. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе / Ю. М. Грошевой. – Харьков : «Вища школа», 1979. – 144 с.
6. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Ч. 1. Загальні положення досудового розслідування / Л. М. Лобойко. – Київ : Істина, 2012. – 288 с.
7. Сокира Л. Спрощений порядок розгляду кримінальних справ / Людмила Сокира // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 9. – С. 74–78.
8. Смирнов А. В. Уголовный процесс : учеб. для вузов / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский. – СПб. : Питер, 2004. – 704 с.
9. Тукиев А. С. Проблемы процессуальной формы заочного уголовного судопроизводства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Тукиев Аслан Султанович. – Караганда, 2005. – 30 с.
10. Якимович Ю. К. Дифференциация уголовного процесса / Ю. К. Якимович, А. В. Ленский, Т. В. Трубникова. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2001. – 300 с.
11. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М. Л. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.
12. Свиридов М. К. О сущности и основаниях дифференциации уголовного процесса / М. К. Свиридов // Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск : Изд-во ТГУ, 1987. – С. 241–242.
13. Шмарёв А. И. Особый порядок судебного разбирательства (вопросы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шмарёв Артём Иванович. – Ижевск, 2004. – 226 с.
14. Трубникова Т. В. Теоретические основы упрощенных судебных производств / Т. В. Трубникова. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2001. – 132 с.
15. Песцов Р. Г. Заочное провадження в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Песцов Руслан Геннадійович. – Київ, 2012. – 191 с.
16. Казаков А. А. Заочное судебное разбирательство уголовных дел : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Казаков Александр Алексеевич. – Екатеринбург, 2009. – 25 с.
17. Трофимова Е. В. Заочное судебное разбирательство по уголовным делам: понятие и перспективы применения / Е. В. Трофимова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Право». – 2008. – № 2. – С. 313–322.
18. Рустамов Х. У. Уголовный процесс. Формы : учеб. пособие / Х. У. Рустамов. – М. : Закон и право ; Юнити, 1998. – 304 с.
19. Двенадцатый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию (Сальвадор, 12–19 апреля 2010 года) : сб. док. / сост.: Ализаде В. А., Волеводз А. Г., Тарасенко С. М. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 464 с.
20. Про Концепцію судово-правової реформи : постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 № 2296-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.
21. Морозова И. Сделки о признании вины как вариант мирового соглашения / И. Морозова, А. Анненков, С. Дадонов // Российская юстиция. – 2000. – № 10. – С. 37.
22. Трубникова Т. В. Рассмотрение дела в отсутствие подсудимого (заочное производство) в системе упрощенных судебных уголовно-процессуальных производств РФ / Т. В. Трубникова // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 315. – С. 127–133.
23. Матвієвська Г. В. Заочне провадження як форма кримінального судочинства / Г. В. Матвієвська // Університетські наукові записки. – 2013. – № 3 (39). – С. 347–355.
24. Маляренко В. Т. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві / В. Т. Маляренко // Право України. – 2004. – № 9. – С. 3–12.
25. Кищенко А. В. Виды упрощенных производств в уголовном процессе [Електронний ресурс] / А. В. Кищенко // Юридический вестник. – Режим доступу: <http://law.wl.dvgu.ru/vesnik/36.htm>.

26. Бендерская Е. Г. Рассмотрение уголовного дела в отсутствие подсудимого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бендерская Екатерина Геннадьевна. – М., 2010. – 30 с.

Надійшла до редколегії 22.08.2015

НАГОРНИЮК-ДАНИЛЮК А. А. ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИНСТИТУТА СПЕЦИАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

Исследованы различные подходы к пониманию процессуально-правовой природы уголовного производства в отсутствие подозреваемого или обвиняемого. По результатам исследования установлено, что различия в законодательном регулировании уголовного производства в отсутствие подозреваемого или обвиняемого стали результатом дифференциации уголовно-процессуальной формы, обусловленной широким распространением случаев уклонения подозреваемыми и обвиняемыми, находящимися за пределами Украины и объявленными в межгосударственный и/или международный розыск, от явки по вызову следователя, прокурора, следственного судьи, суда и необходимостью в такой ситуации обеспечить реализацию принципа неотвратимости уголовной ответственности.

Ключевые слова: процессуальная форма, критерии дифференциации, специальное уголовное производство, заочное рассмотрение уголовных дел, подход, упрощенное производство, особый порядок судебного разбирательства, самостоятельность уголовного производства.

NAGORNIUK-DANYLIUK O. O. THE CONCEPT, ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF THE INSTITUTION OF SPECIAL PROCEEDINGS WITHIN CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

Existing theoretical and legal achievements of modern legal science in the study of criminal proceedings in the absence of a suspect and / or accused person are researched; its nature and essence are defined.

According to the results of the research it was established that special proceedings occupies a specific niche in criminal procedure of Ukraine. The institution of special criminal proceedings is a special procedure for realizing criminal proceedings, which provides a retreat from the usual procedure, the presence of significant differences and peculiarities in the activities of the competent authorities, which are provided at several stages of criminal procedure.

Differences in legislation regulation of criminal proceedings in the absence of a suspect or accused were the result of differentiation of criminal procedural form, due to widespread evasion by suspects and accused, who are outside of Ukraine and are announced in interstate and / or international wanted list, to appear when summoned by an investigator, prosecutor, the investigative judge, the court and due to the need in this situation to ensure the implementation of the principle of inevitability of criminal liability.

Keywords: procedural form, criteria of differentiation, special criminal proceedings, consideration of criminal cases in absentia, approach, summary proceedings, special procedure of a court trial, autonomy of criminal proceedings.

УДК 343.23

Ю. В. ОРЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОЛІТИЧНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено політичні переслідування як кримінологічно значущі фактори та форми відтворення політичної злочинності. Запропоновано авторське поняття категорії «політичне переслідування». Відстоюється думка, що воно може бути двох видів: політико-правове та політико-дискримінаційне. Викладено вузьке та широке розуміння останнього. Перше відображає діяльнісну природу переслідування, друге – структурно-функціональну. Політико-дискримінаційне переслідування диференційоване на цілерациональне, цінніснациональне та корпоративно-узвичаєне.

Ключові слова: політичне переслідування, дискримінація, діяльність, злочинність, політика, функція.